

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1943

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 - ΣΤΑΔΙΟΥ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

ΑΝΕΚΔΟΤΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ ΤΟΥ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΣΤΟ ΓΙΩΡΓΟ Κ. ΚΑΤΣΙΜΠΑΛΗ

1

Ἀθήνα, 18.8.24

Ἀγαπητέ μου κύριε Κατσιμπαλή,

Κρατῶ τώρα τόσες καὶ τόσες μέρες μπροστά μου τὸ γράμμα σας ἄπο τὸν περασμένο μῆνα, τὸ βάζω ἐπάνω ἐπάνω στὰ χαρτιά μου, τὸ σέρνω στὴν τσέπη μου γιὰ νὰ μπορέσω ἐπὶ τέλους νὰ σᾶς ἀποκριθῶ... ἀντάξια. Καὶ δὲν τὸ κατορθώνω. Πρῶτ' ἀπ' ὅλα δὲ βρίσκω λόγια γιὰ νὰ σᾶς εὐχαριστήσω γιὰ τὴ μεγάλη σας διανοητικὴ ἀγάπη ποὺ δείχνετε, κατὰ τρόπο σ' ἐμᾶς ἐδῶ πρωτόφαντο, γιὰ τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ αἰσθάνομαι πῶς ἡ ἀξία τῆς ἀγάπης αὐτῆς πηγαίνει πρὸ πέρα ἀπὸ τὴν ἀξία τοῦ ἔργου, τὴν ξεπερνᾷ. Καὶ μιὰ στὰ βάρη τοῦ εἶναι μου δειλία, ἕνας δισταγμὸς ποὺ μὲ συντροφεύει πάντα, κάποι' εὐεργετικὸς, — μὲ κρατεῖ πρὸ κοντὰ στὴν πραγματικότητα — κάποτε μιὰ ἀφορμὴ γιὰ νὰ βρίσκομαι καθυστερημένος, — ὁ δισταγμὸς αὐτὸς καὶ τὸ δειλιάσμα αἰσθάνομαι πῶς μὲ σταματοῦν μπροστὰ σας σὲ περίσταση τέτοια σὲ μιὰ περίεργη ἀδράνεια· φοβοῦμαι μήπως μὲ ὑπερτιμάτε. Καὶ όμως καὶ μαζί πόσο κεντρίζετε καὶ πόσο τὸ ἀνυψώνετε τὸ ἐγώ μου πρὸς μιὰ συνείδηση τῆς ἐργασίας τοῦ ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ καθαρότερη. Εἶναι αὐτὴ ἡ μόνη θετικὴ ἀνταμοιβὴ ἐνὸς ποιητῆ ποὺ, ἄσχετα μὲ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ πάθους του, ἀγάπησε παθητικὰ τὴν τέχνη του ἀπὸ μικρὸ παιδί, ἔξω ἀπὸ κάθε ὑπολογισμὸ καὶ ἀπὸ κάθε σκοπιμότητα· νὰ βρίσκει στὴ ζωὴ του φωτεινοὺς θαυμαστὰς ἀγνωριστὰς καὶ ἐξιδανικευτὰς ἀκόμη τοῦ ἔργου του, σὰν ἐσᾶς, γεμάτους ἐνέργεια, μὲ τὸν ἀπροσωπώληπτον ἔρωτα πρὸς τὸν ποιητῆ ποὺ τοὺς σπρώχνει νὰ δουλέψουν, συνεχίζοντας, συμπληρώνοντας, πλαταίνοντας, στὴν πράξη πιά, τὸ ἔργο αὐτὸ, βοηθώντας τὴν ἀναγνώριση καὶ τὴ διάδοσή του. «Τὴν πίστιν τετήρηκας, λέγει κάπου ὁ Ἀπόστολος, ἀπόκειται σοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος.» Εἴσαστε γιὰ μένα ὁ στέφανος αὐτός. Καὶ πῶς ἦρθε τὸ γράμμα σας, ὕστερ' ἀπὸ μακροχρόνια ἔλλειψη πληροφοριῶν γιὰ σᾶς! Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ποτὲ δὲ σᾶς λησιμόνησα. Δηλαδή τὸ νὰ μὴ σᾶς λησιμονήσω δὲν εἶταν καὶ μεγάλη δουλειά, ἀπλῶς. Δὲ σᾶς λησιμόνησα, σημαίνει ὅτι πάντα ἔχω μπροστά μου τὴν ἀρρενωπὴν σας ὄψη καὶ ζωηρότατα ἀποτυπωμένα στὴ μνήμη μου τὰ μετρημένα μας συναπαντήματα καὶ τὰ μιλήματα. Ἡ πόσο συμπαθητικὴ σας προσήλωση στὸ στίχο μου ἐξακολουθεῖ νὰ φαντάζω μπροστά μου σὰ μιὰ ἡρωϊκὴ ἀφωσίωση, τόσο περισσότερο γιατί στέκεται πάντα μέσα στὴν παράδοση τοῦ ἀξιολάτρευτου σπιτιοῦ σας. Πάντα μὲ συγκίνηση θυμοῦμαι τὸν Πατέρα σας πρῶτ' ἀπ' ὅλα, τὴ Μητέρα σας, καὶ οἱ λιγοστὰς ὥρες ποὺ ἔζησα στὴν ὠραία σκῆπη τοῦ Μαρουσιοῦ εἶναι παρένθεση μιᾶς γαλανῆς ξαστεριάς ἀνάμεσα σὲ καπνισμένα θολοσύγνεφα.

Καὶ τώρα μπορεῖτε νὰ στοχαστῆτε τὴν ἐντύπωσή μου ἀπὸ τὸ γράμμα σας (ἄλλωστε μὲ εἶχε προῖδεάση σ' αὐτὸ τὸ πρὸς τὸ Λέαντρο γράμμα σας), γιὰ τὸ προμελετημένο καὶ τὸ οργανωμένο τοῦτο σχέδιο ἐνὸς σκορπίσματος, μιᾶς γνωριμιᾶς, μὲ τὸ στίχο τὸ δικό μου, τοῦ νεοελληνικοῦ τραγουδιοῦ, εὐρωπαϊκῆς, ἢ, καλύτερα, διεθνοῦς, σὲ ὅ,τι θὰ κατέχη μέχρις ὥρας περισσότερο εὐπαρουσίαστο, κατὰ τὴν κοινὴν, τέλος πάντων, ὁμολογία (ἂν καὶ

ἡ κοινὴ ἔμολογία δὲν ἔχει στὴν περίστασι αὐτὴ πολὺ κύρος· ἔχει ὅμως κύρος ἡ κοινὴ ἔμολογία κάποιων ἐκλεκτῶν.) Ἄς εἶναι. Συγχωρήστε δὴν αὐτὴν τὴν παράταξι τῶν ἐνδοιασμῶν. Εἶναι τὸ φυσικὸ μου.

Καὶ ἀφοῦ, διαδίδοντας τὸ γράμμα σας, πέρασα ἀπὸ τὸ στάδιο τῆς συγκινημένης ἀμφιβολίας, ἄς τὴν εἰπῶ, σὲ ὅ,τι ἀποβλέπει τὸ άτομὸ μου ὡς ἄξιο τέτοιας τιμῆς, τέτοιας φροντίδας καὶ προσπάθειας ἀπὸ μέρος σας, ὕστερα ἄρχισα νὰ βλέπω τὸ πράγμ' αὐτὸ ἀπὸ μιὰν ἄλλη τοῦ ὄψη ἀντικειμενικώτερη. Ἀπὸ τὴν ὄψη ὄχι ἐνὸς προσώπου, ποὺ τὸ τιμῶν ὡς ποιητῆ, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ὄψη μιᾶς τέχνης ἀπρόσωπης, ποὺ αὐτὴ βρέθηκε νὰ ἀντιπροσωπεύη, γιὰ τὴν ποίησι, τὴν Ἑλλάδα, στὴ στιγμὴ αὐτὴ, καὶ ποὺ αὐτὴ δείχνει πὺς ὑπάρχει μιὰ πνευματικὴ aspiration στὸν πολυδοκιμασμένον τόπον μας, ἄξια νὰ τὴν προσέξουν, νὰ τὴ μελετήσουν, ἴσως νὰ τὴν ἀγαπήσουν σ' ἓνα πολὺ εὐρύτερον κύκλον, καὶ οἱ ξένοι. Ἀπὸ τὴ σκέψη αὐτὴ φερμένος, δηλαδὴ πὺς εἶναι τυχαῖο κάτι πὺς ὁ ποιητὴς ὀνομάζεται Παλαμάς, ἀλλὰ ἡ ποίησι ποὺ μᾶς δίνει δὲν εἶναι τυχαία, ἀντιλαμβάνομαι τὴν προσπάθειά σας θαρρετώτερα, ὡς κάτι τι λογικόν, ἠθικόν, ἐπιβαλλόμενον. Καὶ τὴ χαιρετῶ ὡς ἓνα τρόπον ποὺ ἐκδηλώνεται εὐγενικώτερα ἢ πατριδολατρεία ἢ ἀρετὴ, νομίζω, ποὺ σὰς ξεχωρίζει.

Ἀπὸ τὴν ἀφορμὴ μιᾶς μετάφρασις ἀγγλικῆς τῆς ᾠδῆς μου πρὸς τὸν Μπαύρον, ποὺ τοῦ γιορτάσαμε τὴν ἑκατονταετηρίδα τοῦ θανάτου του, καὶ ποὺ εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ φιλοτεχνήσῃ, παρακαλεσμένος ἐξανάγκης, περστικὸς ἀπ' ἐδῶ ὁ κ. Α. Μιχαλόπουλος³, μοῦ τόνιζε σ' ἓνα τοῦ γράμμα πὺς ὄσες εἶδεν ἀπόπειρας ἐξαγγελισμοῦ τῶν ποιημάτων μου δὲν τὸν ἱκανοποιοῦν, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ μεταφράσματα τοῦ κυρίου Στεφανίδη⁴. Δὲν κατώρθωσα νὰ τὸν ἰδῶ γιὰ νὰ μοῦ μιλήσῃ λεπτομερέστερα. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου Στεφανίδη μοῦ μένει πάντα χαραγμένο στὴ σκέψη μου ἀπὸ τὴν τιμὴ ποὺ μοῦ κάνει νὰ με μεταφράζῃ, γνώστης καθὼς θὰ εἴν' ἐξαιρετὸς τῆς Ἀγγλικῆς καὶ μαζί καλλιτέχνης ποιητῆς ἀγγλόφωνος, καθὼς ἀκούω, (τὸ δυστύχημα εἶναι ὅτι δὲν εἶμαι σὲ θέσι νὰ ἔχω ἄμεση ἀντίληψη τῆς ἀξίας του), καὶ περισσότερο ἀκόμη ἀπὸ τὸ γοργοπέρασμά του στὸ κελλί μου. Θυμοῦμαι σὰν ὄνειρο μιὰ συνάντησή μας. Μὴ λείψετε νὰ τοῦ διαβιδάσετε ἀπὸ μέρος μου τοὺς ἐγκαρδιώτερους χαιρετισμούς.

Ὅσο γιὰ τὸν κύριον Eugène Clément⁵, εἶμαι ἀπέναντί του ἐνοχὸς μιᾶς ἀσυγχώρητης σιωπῆς ποὺ θὰ με παρασταίγη ἀπέναντί του ὡς ἓνα ἢ ἀνεξήγητα δυσχερῆσθιμὸν μαζί του ἢ χοντροειδεέστατα ἀδιάκριτο, ἀμελῆ, ὀκνόν, πὺς νὰ ὀνομασθῶ; Κατώρθωσα νὰ μὴ τοῦ στείλω οὔτε μιὰ λέξη γιὰ τὴ δίτομη ἐκδοσι τῆς μετάφρασίς του!! Καὶ δὲν αἰσθάνομαι παρὰ εὐχαρίστησι καὶ χάρη πρὸς ἐκεῖνον γιὰ τὴν εὐσυνείδητη ἐξακριβωμένη ἐργασίᾳ του, ποὺ με ὄλα τὰ φοδερὰ ἐμπόδια τῆς μεταφορᾶς, ἀδύνατης σὲ πολλὰ, ἐνὸς ποιήματος ἀπὸ μιὰ σὲ ἄλλη γλώσσα, ἀμείωτου, ἐδῶκ' ἐπὶ τέλους πιστὰ τὴν ἰδέα μου, μάλιστα σὲ κάποια μέρη σημαντικὰ, καθὼς εἶναι λ.χ. ὁ δεύτερος λόγος τῆς «Φλογέρας τοῦ βασιλιά», τὸ ποίημα τῆς Θεοφανῶς τὸ δραματικὸν ποὺ ἐξαιρετικὰ τὸ συμπαθῶ, χαιρομαι νὰ τὸ ξαναβλέπω ντυμένο με τὴ γαλλικὴ φορεσιά του.

Μετάφρασι ἀκέρια τοῦ «Δωδεκάλογου», νομίζω πὺς εἶναι ἱκανὴ νὰ δώσῃ στὸν ξένο μιὰ ἰδέα γιὰ νὰ καταλάβῃ τί λογῆς ποιητῆς εἶναι ὁ ποιητὴς του. Ἀκόμη καὶ ὁ ἐπίλογός του «Σὲ μιὰ γυναίκα» ὁ ἀσχετὸς πρὸς τὸ ποίημα, ὅμως σχετικὸς πρὸς τὸ συνολικὸν χαρακτήρα τοῦ ποιητῆ, φέρντοντας τὸν ἀναγνώστη ὕστερα ἀπὸ ἓνα ἐπικολυρικοφιλοσοφικὸν ὄνειρον σ' ἓναν ἀποκλειστικὰ λυρικὸν ἐσώψυχο ἐπιτάλιον, καὶ γγίζοντας μιὰν ἄλλη χορδὴν, — δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ λείπῃ. Καθὼς καὶ ἡ σύντομη ἀφιέρωσι τῆς ἀρχῆς, ποὺ εἶναι καὶ μαζί μιὰ ἐπιγραμματικὴ κριτικὴ τοῦ ἔργου. Δὲν ὑποβάλλω ἀπολύτως καμιά ἀξίωσιν, γνωρίζω πολὺ καλά πὺς ἐσεῖς θὰ κανονίσετε τὴν ἔκτασι καὶ τὸν τρόπον καὶ τὸν ρυθμὸν τῆς μετάφρασις, ἀρμόδιοι νὰ κανονίσετε, μόνοι, τὰ πράγματα, σύμφωνα με τὰ ὄρια τὰ οικονομικὰ, τὰ ἐκδοτικὰ κτλ. κτλ. Ἀπλῶς ρίχνω στὸ χαρτὶ σκέψεις μου, καθὼς εἶναι λ.χ. ἡ σκέψη πὺς ὁ πρόλογος τοῦ «Δωδεκάλογου», ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι ἓνα μικρὸν *essai* ποὺ παρουσιάζει τὴν ποιητικὴν τοῦ ποιητῆ καὶ τὸ εἶδος τῆς κριτικῆς του μόρφωσις, δείχνει καὶ μαζί τὸ σύνδεσμον τοῦ ποιητῆ με τὴ γαλλικὴν ποίησι καὶ λογοτεχνία τὸ στενόν, καὶ πὺς ὁ ρωμιοὺς τραγουδι-

στῆς τῶν ἰδανικῶν τῆς πατρίδας του καὶ τῆς λαϊκῆς γλώσσας ἀναγεννητῆς, εἶναι μαζί κ' ἓνας μαθητῆς κ' ἓνας ἀλλόφυλος συνεχιστῆς περασμένων καὶ σύγκαιρων maîtres τοῦ γαλλικοῦ Παρνασσοῦ. Ἀκόμα θὰ εἶταν ἀνάγκη νὰ τηρηθοῦν ὅπωςδήποτε τὰ σημάδια τοῦ στίχου, καὶ τοῦ χυμένου, καὶ τοῦ στροφικῶς δεμένου, στὸ «Δωδεκάλογο.» Θέλω νὰ εἰπῶ πῶς ἂν εἶναι, βέβαια, ἀδύνατο νὰ τυπωθῆ ἢ μετάφραση, βαλμένη κάθε της φράση κατὰ στίχο, δηλαδὴ κατὰ τὸ μετρικὸ σχῆμα τοῦ πρωτοτύπου, — ἂν αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο γιὰ πολλοὺς λόγους, — θὰ μπορούσε νὰ χωρίζεται ὁ στίχος ἀπὸ τὸ στίχο στὴ σειρά μὲ παύλες, καθὼς τὸ συνηθίζουν πολλοὶ γάλλοι, καὶ ἄλλοι, μεταφραστές. Ἀλλὰ αὐτὰ εἶναι λεπτολογήματα καὶ δὲν ἐπιμένω. Μιὰν ἄλλη σχέψη, ἄλλης λογῆς, μὲ ἀνησυχεῖ. Ἄν ἀξίζη τὸ ποίημα αὐτὸ νὰ προκαλέσῃ τὴν προσοχὴ κάποιων φιλολογικῶν αὐτοῦ κύκλων ποὺ λογαριάζονται, φοβοῦμαι πῶς ὁ λεγόμενος νεοκλασικισμὸς ποὺ τὴν ὥρα αὐτῆ, καὶ μὲ ὅλα τὰ ἐξαιρετικὰ προσόντα ποὺ στολίζουν κάποιους ἀπὸ τοὺς κορυφαίους του, ἀγωνίζεται νὰ κυριαρχήσῃ, φοβοῦμαι μήπως ἢ πλατυρρημοσύνη τοῦ Ἰύφτου, πολὺ πιὸ κοντὰ, κατὰ τὴ γνώμη μου, (τηρουμένων, ἐννοεῖται, τῶν ἀναλογιῶν) πρὸς τὰ δλάνοιχα στόματα τῶν Αἰσχύλων καὶ τῶν Πινδάρων, παρὰ πρὸς τὰ μισανοιγμένα μὲ τὰ μετρημένα λόγια στόματα τῶν γάλλων κλασικῶν καὶ νεοκλασικῶν, καὶ συγγενεύοντας περισσότερο πρὸς τοὺς τρόπους καὶ πρὸς τὴν περισσολογίαν τῶν Οὐγκὼ καὶ τῶν Verhaeren, θὰ παραγκωνισθῆ, καὶ θὰ κριθῆ μὲ συνοπτικὴ διαδικασίαν, καθὼς παρατηροῦσε ὁ κριτικώτατος Souday πρὸ ὀλίγου καιροῦ στὸ «Temps» γιὰ τὶς ἐναντίον τοῦ Μπάϊρον ἐπιθέσεις κάποιων βιογράφων του καὶ κριτικῶν ἀπὸ τὴν ἀφορμὴ τῆς ἑκατονταετηρίδας του. Τοῦ Μπάϊρον ἢ ποίηση; Ἄ! δὲν ἀξίζει καὶ πολὺ. *Ρητορικὴ!* Καὶ λείπει ὁ Souday, ἐξαισία: «On finirait par ne plus voir d'autres vrais poètes que Verlaine lui même et Mallarmé... Si ce n'est pas là de la poésie (στὴν ποίησή του δηλ. τοῦ Μπάϊρον) et de la plus haute, c'est que les mots ont changé de sens, et Shakespeare non plus, ni Dante, ni Virgile, ni Sophocle ne sont des poètes.» Σημείωσα τὰ λόγια αὐτά, γιὰτὶ εἶναι ἡ καλύτερη ἀπάντηση καὶ στὴν ἐνσταση, τὴν προχειρότατη, ἐννοεῖται, κ' εὐκολώτατη, ποὺ ἔρχεται στὰ χεῖλη καὶ μερικῶν ἐδῶ στενοχωρημένων ἀπὸ τοὺς στίχους μου, ἀρκετὰ ἀθῶων ἢ κουτοπόνηρων: Αὐτῆ εἶναι ρητορικὴ, λένε, καὶ ξεμπερδεύουν.

Στὸ γράμμα σας μοῦ ἀναφέρετε, ἀνώνυμα, γιὰ τρία πρόσωπα, τὰ δύο μάλιστα, ποὺ μετέχουν στὸ ἔργο σας αὐτό, κατὰ τρόπο ποὺ μοῦ κινεῖ τὴ συγκίνηση καὶ τὴν εὐγνωμοσύνη. Δηλαδὴ μοῦ μιλεῖτε, γιὰ ἓνα χορηγὸ⁴, γιὰ ἓνα προλογιστῆ⁵, γιὰ ἓνα ἐκδότῃ⁶. Βέβαια, δὲν μπορῶ νὰ προχωρήσω περισσότερο ἀπὸ σᾶς. Καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦλάχιστο, δὲν ξέρω τίποτε ἄλλο νὰ προσθέσω στὴ διακριτικὴ σας ἀνακοίνωση, παρὰ σ' ἐσᾶς ν' ἀναθέσω νὰ διερμηνεύσετε τὰ αἰσθηματά μου.

Ὁ Λέαντρος ἐπὶ τέλος εἶδα πῶς σᾶς ἀποκρίθηκε πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν. Νομίζω πῶς τοῦ δικαιολογεῖ τὴν ἀργητὰ ἢ ἀπὸ τὸ πρωὶ ὡς τὸ βράδι πνιγηρὴ ἐργασία του στὴν Ἰράπεζα ποὺ τοῦ δίνει τὰ χέρια καὶ τὸν κρατεῖ σὲ μιὰ νευρικότητα. Ἴσως θὰ πρέπη νὰ τὸν συγχωρήσετε. Δὲν γνωρίζω ἀκριβῶς τίνας εἰδους πληροφορίες καὶ ὑπηρεσίες θὰ σᾶς κάμῃ. Ὅμως, ἐὰν σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ ἔχετε ἀνάγκη γιὰ πληροφορίες καὶ γιὰ διαφωτίσεις ποὺ θὰ μπορούσα νὰ σᾶς τίς δώσω κ' ἐγώ, θὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ ἀποταθῆτε πρὸς ἐμένα, καὶ θὰ μ' εὔρετε πρόθυμο.

Ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ μοῦ μεταδίδονται ἀπὸ φίλους εἰδήσεις γιὰ ἓνα κύκλο θαυμαστῶν καὶ τιμητῶν τοῦ τραγουδιοῦ μου, νέων Ἑλλήνων, καὶ στὰ χρόνια, καὶ στὴν ψυχῆ, ποὺ ἔδρα τους εἶναι τὰ Παρίσια. Καὶ τοῦτο συντελεῖ στὸ νὰ στοχάζομαι σοβαρώτερα πῶς ἕκαστα κάτι, ἀλλὰ καὶ πῶς μοῦ λείπουν ἀκόμα πολλά. Μιὰν ἰδέαν τοῦ κύκλου αὐτοῦ, ζωηρὴ καὶ ἀληθιμόνητη, μοῦ ἔδωκε τὸν περασμένο χειμῶνα, νομίζω, ἢ ἐπίσκεψη ἓνα δειλινὸ τοῦ κυρίου Ἐμπερίκου⁷, ποὺ μοῦ ἔφερε πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ τοὺς χαιρετισμοὺς τοῦ κυρίου Κίτσου⁸, ποὺ, καθὼς φαίνεται, πρωτοστατεῖ, στὴ συμπάθεια ποὺ τόσο εὐγενικὰ δείχνεται πρὸς τὸν ποιητῆ. Ἡαὶ ἀκόμα δὲν κατώρθωσα οὔτε ἓνα ἀπλὸ καὶ ξερὸ εὐχαριστῶ νὰ τοὺς στείλω!

Τελειῶνω τὸ κάπως φλύαρο τοῦτο γράμμα μου μὲ κάτι ὡς εἶδος παράκληση: Ἡ καὶ

τέσσα Noailles, ἡ μεγάλη ποιήτρια, πού τῆ θαυμάζουμε ἐξ ἴσου ὁ πατέρας σου κ' ἐγώ, μοῦ εἶχε στείλει τὸν περασμένο Μάη φιλοφρονέστατη ἐπιστολή, κλώντας με ἀπὸ μέρος τῆς πολύμελης ἐπιτροπῆς πού εἶναι ἀντιπρόεδρος τῆς, νὰ λάβω μέρος στὸν πανηγυρισμὸ τοῦ συμπληρωμοῦ τετρακόσιων χρόνων ἀπὸ τῆ γέννηση τοῦ Ronsard τὸ Σεπτέμβριο πού μᾶς ἔρχεται. Δὲν εἶχα τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ τῆς ἀπαντήσω, γαλλικά, μ' ἓνα μου γράμμα φιλολογικὸ γιὰ τὸν ποιητὴ πού πανηγυρίζουν. Καὶ λοιπὸν θὰ ἤθελα νὰ σὲ παρακαλέσω ἀπλῶς ἂν ποτε μάθης τίποτε γιὰ τὴν τύχη τοῦ γράμματός μου αὐτοῦ — γιὰτί ἐγὼ δὲν γνωρίζω τίποτε — ἂν εἶναι γιὰ νὰ δημοσιευθῇ ἢ ὄχι, νὰ λάβης τὸν κόπο νὰ με πληροφορήσης¹⁰. Ὅπωςδήποτε τὸ γράμμα μου θὰ δημοσιευθῇ ἑλληνικά στὸν εὐθετο καιρὸ¹¹.

Καὶ τώρα σὲ παρακαλῶ νὰ δεχθῆς τὴν ἐκφραση τῆς ἀπειρηγῆς χάρης μου καὶ τῆς ἀγάπης μου γιὰ τὴν κάλωσύνῃ σου πρὸς ἐμένα καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸ σου πρὸς τὸν ποιητὴ.

Κ. ΠΑΛΑΜΑΣ

II

Ἀθήνα 5.12.1924

Ἀγαπητέ μου κύριε Κατσιμπαλή¹²

Ἐξαιρετικὰ με συγκινεῖ ὁ κριτικὸς νοῦς τοῦ θαυμασμοῦ σου πρὸς τὸ τραγούδι μου. Τοῦτο, ἀκριβῶς, τὸ νὰ μοῦ δείχνης καὶ νὰ μοῦ θυμίζης τὴ γραμμὴ πού ἔχω, σὰ νὰ ἔπουμε, ἠθικὴν ὑποχρέωση ν' ἀκολουθῶ γιὰ νὰ τὸ ἀξίζω τὸ ἔργο μου καὶ ν' ἀποφεύγω λοξοδρομίες καὶ παρεκδοτικὰ τοῦ καθεαυτοῦ μου δρόμου σταματήματα, καὶ χρονοτριβές, πού μπορεῖ νὰ εἶναι παραστρατίσματα, αὐτὸ τὸ στραβοκοίταγμα τοῦ παρόργου, καὶ ἡ σχεδὸν ἀποκλειστικὴ προσήλωσις στὸ ἔργο, αὐτὸ πού μοῦ θυμίζεις καὶ μοῦ υποβάλλεις, μ' ἐνθουσιάζει. Βέβαια. Ὁ θαυμασμὸς ὁ γνήσιος πού γεννιέται ἀπὸ μιὰ πνευματικὴ συγγένεια, ἀπὸ τῆς καρδιάς τῆ διαίσθησις, μαζὶ γίνεται καὶ τρέφεται, εἶναι ἀποτελεσμα μιᾶς κριτικῆς. Τὸ νὰ περιμένῃς ἀπὸ μένα «Τὸ τραγούδι τοῦ Καραϊσκάκη», παραμερίζοντας, καθὼς τὰ λές, «τὰ διάφορα μετρικὰ γυμνάσματα¹³ πού τόσο με τραβᾶνε τὰ τελευταῖα μου χρόνια», ἀνταποκρίνεται καὶ στὴ δική μου τὴν εὐχὴ, τῆ βαθύτερη. Θὰ ξέρης πὼς ἀντίθετα με τὶς γνώμες ἄλλων, πού ἀντικρύζουν τὴν ποίησιν σὰν ἓνα πέραςμα τῆς τελευταίας ὥρας, καὶ τῆς μόδας ξεμύτισμα, καὶ ὄχι σὰν ἔδραλο δημιουργημα, «κτῆμα ἐς αἰεῖ», πού συνεχίζει καὶ πού συμπληρώνει τὸ ἀρχέτυπο, μέσα στοὺς αἰῶνες πού κυλᾷ τραγούδι, — ἔχω ξεχωριστὴ στοργὴ στὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιά». Εἶναι στιγμὲς πού τῆς βρίσκω κάτι σημαντικώτερο καὶ ἀπὸ τὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου» καὶ ἀπὸ τὸν «Ἀσκραῖο», καὶ θὰ ἤθελα νὰ εἶναι τὸ «Τραγούδι τοῦ Καραϊσκάκη» συνέχεια καὶ συμπλήρωσὴ τῆς. Ἀλλὰ δυστυχῶς αὐτὸ δὲν ἐξαρτάται ἀπὸ τὴ θέληση καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία μου καὶ μόνη. Εἶναι ποιήματα πού ἀνθίζουν σὰν τὰ φυτὰ στὶς γαστροῦλες με λίγο νεράκι· ἄλλα φυτρώνουν ἀκόμα ξαφνικώτερα, σὰν τὰ λουλούδια τοῦ ἀγροῦ. Καὶ εἶναι ποιήματα πού χτίζονται σὰν τὰ παλάτια. Καλὰ καλὰ, τίποτε δὲν εἶναι περιττό. Ὅλα ἐκτελοῦν κάποιον προορισμὸ καὶ συντελοῦν καὶ συνεργάζονται γιὰ νὰ δείξουν καὶ γιὰ ν' ἀναδείξουν ἓνα ποιητὴ. Κ' ἓνας ποιητὴς ὅσο κι ἂν ἔχη στὴ σκέψη του διαγράψῃ τὸ δρόμο πού πρέπει νὰ τραβήξῃ, ὅσο καθαρὴ κι ἂν ἔχη συνείδηση τῆς ἀποστολῆς του, ὅσο κι ἂν καταλαβαίνει τί περισσότερο καὶ τί λιγότερο βαραίνει στὴ δουλειά του, εἶναι πάντα καλλιτεχνικὴ ἰδιοσυγκρασία, πλᾶσμα πού σέρνεται καὶ κυριεύεται ἀπὸ ἐντυπώσεις, ἀπὸ ὄρεξες, ἀπὸ συμπάθειες καὶ ἀπὸ χρέη, ἀπὸ στιγμῶν ξαφνίσματα πού δὲν μπορεῖ νὰ τὰ προβλέψῃ καὶ νὰ τὰ βάλῃ σὲ πρόγραμμα. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά οἱ ὄροι τῆς ζωῆς, ἡ τυραννία τοῦ milieu, ὅσο κι ἂν τοῦ ἀντιστέκεται, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά οἱ ἔρωτες του, — ὅσα δηλαδὴ χτυποῦν, μεθοῦν, καὶ κυριεύουν τὴ φαντασία του, — ὄλο καὶ ἀπροσδόκητα τοῦ δημιουργοῦν. Καὶ μακάριος ὁ ποιητὴς πού μπορεῖ νὰ ζῆσῃ γιὰ καιρὸ κάπου ἤσυχια, γαληνὰ, λυτρωμένος ἀπὸ πολλὰ καὶ ξεχασμένος ἀπὸ πολλούς, μακάριος ἂν κατορθώσῃ νὰ πραγματοποιήσῃ κάποιον τοῦ ἔργο πού εἶναι σὰν οἰκοδόμημα. Ἀλλὰ ὕλικό, σχέδια, κουβαλήματα, μηχανικοί, χτίστες, ἀρχιτεκτονικὴ, διακοσμητικὴ τοῦ σπιτιοῦ του, οἱ ὀρίζοντες πού πρέπει ἐμπρὸς του νὰ ξανοίγωνται, μέσα του τὰ λογῆς ἀρμό-

νικά ταιριασμένα διαιμερίσματα, ὅλα αὐτὰ εἶναι οἱ διάφορες πνευματικῆς δυνάμεις τοῦ ποιητῆ, φαντασία, μνήμη, θέληση, κάρδιά, μελέτη, ὄνειρο, ποὺ συνταξιάζονται καὶ συνεργάζονται γιὰ τὸ χτίσιμο. Θεέ μου! Γιὰ αὐτὰ ποὺ ὀνομάζω *γυμνάσματα* — με κάποιαν εἰρωνεία — γιατί, καλὰ καλὰ κι αὐτὰ με ἐκδηλώνουν καὶ εἶναι παιδιὰ μου, — δὲν κοπιᾶζω καὶ πολὺ, μοῦ ἔρχονται, νὰ ζήσουνε θέλουν κι αὐτὰ, κρατοῦν ἕνα τόπο στὸ συρτάρι μου. Διαφέρει τὸ πράγμα γιὰ τ' ἄλλα. Καὶ βλέπω — με κάποια μελαγχολία, γιατί κι ἂν δὲν πραγματοποιηθεῖν ὅλα μου τὰ ὄνειρα, δὲ χάθηκε ὁ κόσμος, μπορεῖ νὰ λείψουν ποιήματα, ἀλλὰ ἡ ποίηση δὲν ἐκλείπει, καὶ ἄλλοι στέκονται γιὰ νὰ τραγουδήσουν σὰν ἐμένα καὶ πολὺ καλύτερα, — ἀλλὰ πάντα ὁμῶς μελαγχολῶ ὅταν συλλογίζομαι πῶς τὸ «Τραγούδι τοῦ Καραϊσκάκη» ἀργεῖ¹⁴, πῶς ἀκόμα δὲν εἶναι ἔτοιμα τὰ «Πρόσωπα καὶ οἱ μονόλογοι»¹⁵, ὁ τόμος ποὺ συμπληρώνει τοὺς «Βωμούς», διατρέχοντας, τρόπον τινὰ ἀντικειμενοποιημένα (με συμπάθει γιὰ τὴ σχολαστικὴ διατύπωση) ὅλη τὴ μουσικὴ σκάλια τοῦ λυρικοῦ ὑποκειμένου μου. Πῶς ἕνα μου δράμα ὁ *Καλλίμαχος*¹⁶ δὲ φαίνεται καὶ πῶς δὲν ἐτελείωσεν ἀκόμα ἡ *Ποιητικὴ* μου με τὰ «Χρόνια μου καὶ τὰ Χαρτιά μου.»¹⁷ Γιατί; μ' ἐμποδίζει σ' αὐτὸ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς μου. Ἐρημίτης μέσα στὸν κόσμο, μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ βρῶ τὴ συγκέντρωση ποὺ μοῦ χρειάζεται, σύμφωνα καὶ με τὸν ἐγκεφαλικὸ μηχανισμό μου, καὶ με τὴν ψυχολογικὴ μου διασκευή, γιὰ νὰ δουλέψω συγκρατητὰ καὶ ἀποκλειστικὰ, ἀνάλογα με τὴν ἰδέα ποὺ κλείνω μέσα μου τῆς ποιητικῆς τέχνης, καὶ με τὸ συσσωρευμένο μέσα μου καὶ στὰ χαρτιά μου ὕλικό. Ἡ ἀποκέντρωση με χαλᾷ. Ὁ νοῦς γοργός, ἡ τέχνη ἀργή, καθὼς εἶπε ὁ ποιητής, ἀλλὰ ἡ τέχνη μου δὲν ἀνταποκρίνεται στὴ γοργάδα τοῦ συλλογισμοῦ μου, ἀργεῖ περισσότερο παρ' ὅσο ἔπρεπε, ἀπὸ τοὺς ἀπαρτίτητους μικροπερισπασμούς τῆς γύρω μου ζωῆς. Πῶς θὰ γίνῃ λοιπόν; Καὶ σκέπτομαι πῶς λίγα ἔχω χρόνια στὴ διάθεσή μου. Καὶ ὁμῶς *κινουῖμαι*. Ντρέπομαι καμιά φορὰ τοὺς φίλους μου καὶ τοὺς θαυμαστὲς μου (ἐκείνους ποὺ ἀνόητα γιὰ με μιλοῦνε δὲν τοὺς συλλογίζομαι, ὅσο κι ἂν καμιά φορὰ με φουρκίζουν), μὰ στὸ τέλος πιστεύω με πίστη ἀκράδαντη, πῶς ἀνάξιος δὲ θὰ τοὺς φανῶ. Γιατί ἡ δόξα τῶν ποιητῶν δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ οἱ συμπάθειες ποὺ ἐμπνέουν.

Μὲ συγχωρεῖς ποὺ ἄργησα καὶ σ' αὐτὸ τὸ γράμμα νὰ σοῦ ἀπαντήσω. Τώρα τελευταῖα ἔπρεπε νὰ ἐκτελέσω ἐντολὴ τοῦ Πανεπιστημίου. Ἰὺρω μου ἄρχισε νὰ σχηματίζεται κάποιος σεβασμὸς καὶ κάποια ἐκτίμηση πρὸς τὸ ἔργο μου καὶ ἀπὸ κύκλους συντηρητικούς, ξένους, ποὺ δὲν ἐπικοινωνοῦν πρὸς τὴ λογοτεχνικὴ μας κίνηση καὶ ἀκόμη περισσότερο πρὸς τὰ ποιητικὰ μας ἄδυστα. Ὁ Anatole France πέθανε, καὶ σ' ἐμένα, ἡ Πρωτανεῖα καὶ ἡ Σύγκλητος, χωρὶς νὰ εἶμαι καθηγητής, καὶ μάλιστα ἐνῶ εἶμαι δημοτικιστής, ἀνάθεσε νὰ μιλήσω γιὰ κείνον σὲ τελετὴ πανεπιστημιακῆ ἐπίσημη· γιατί ὁ France εἶναι κ' ἐπίτιμος διδάκτωρ τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου. Λοιπὸν μοῦ χρειάστηκε καιρὸς κάποιος γιὰ νὰ προσανατολισθῶ τὸ θέμα μου καὶ νὰ τὸ φέρω στὰ νερά μου. Τὴν περασμένη Κυριακὴ ἔγινε ἡ ὁμιλία. Καθὼς φαίνεται, προξένησεν ἐξαιρετικὴ ἐντύπωση. Ἡ Σύγκλητος ἐβήφισε νὰ τυπωθῇ ἰδιαίτερα καὶ στὸ πρωτότυπο καὶ γαλλικὰ μεταφρασμένη¹⁸. Τὰ ὄσα τοῦ Μιστριώτη θὰ τρίζουν καὶ θὰ σκάσουν. Τί νὰ γίνῃ! Τώρα συλλογίζομαι πῶς πρέπει νὰ σοῦ στείλω κάποια φύλλα, γιὰ νὰ λάβῃς μιὰ ἰδέα τοῦ λόγου, μὰ ὅταν τὸν ἴδῃς ἀκέραιο, μπορεῖ νὰ σοῦ ἀρέσῃ. Θὰ ἴδῃς ὅτι τελειῶνω με στίχους τῆς Comtesse de Noailles· ξαφνίστηκαν οἱ παλαιῆς εἰκόνες (γελοιογραφίαι οἱ περισσότερες) οἱ ἀπὸ τὸ 1837 κρεμασμένες τῶν πεθαμένων καθηγητῶν ἀπὸ τὸ βροντοφώνημα τοῦ ὀνόματος τῆς «μεγάλῃς ποιήτριας τῆς Γαλλίας ποὺ ῥέει στὶς φλέβες τῆς ἑλληνικῆς αἵμα, σὰν τὸ Moréas, καὶ τὸ Chenier!»

Δὲν ἔχω τίποτε νὰ σὰς γράψω γιὰ τὸ κοπιαστικώτατο καὶ τὸ ἐνοχλητικώτατο γιὰ σὰς ἔργο ποὺ ἔχετε φορτωθῇ ἐννοῶ τίς μεταφράσεις. Φαντάζομαι τίς σκοτοῦρες σας καὶ τὰ ἐμπόδια. Ἄς εἶταν τουλάχιστο, ἄς ἔδωαινε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ μιὰ ἠθικὴ ἱκανοποίηση, ὅχι γιὰ πρόσωπα, — οὔτε τὸ δικό μου λογαριάζω — ἀλλὰ γιὰ τὸ μεγάλο πρόσωπο τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδας.

Τὸ μόνο ποὺ με λύπησε εἶναι τὰ παράπονά σου ἐναντίον τοῦ Λεάντρου. Πιστεύω πῶς θὰ σὲ εἶδε καὶ θὰ ἐξιλεώθηκε. Ἄν εἶναι ἀνάγκη νὰ σὰς προσφέρω κ' ἐγὼ ἀπ' ἐβῶ τὴ συνεργασία μου σὲ ὅ,τι με χρειαστήτε, περιμένω νὰ με χρησιμοποιήσετε.

Ἀπὸ τὸν κύκλο τῶν φίλων τοῦ Παρισιοῦ εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μ' ἐπισκεφθῆ — εἶναι ἀρκετὸς καιρὸς — ὁ νέος Μαρινόπουλος. Δὲν τὸν εἶδα ἔκτοτε. Ἔμαθα πῶς ἀρρώστησε.

Τὸ ἐβδομαδιαῖο ἀξιόλογο αὐτοῦ φιλολογικὸ περιοδικὸ «Nouvelles Litteraires» διεξάγει μίαν ἐνquête διεθνή, ρωτῶντας κάποιους maîtres διαφόρων ἐθνικοτήτων γιὰ τὴν πνευματικὴν κίνηση τοῦ τόπου τους, κυρίως σχετικὰ μὲ τὴν ἐπιρροή τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας. Ἔλαβα κ' ἐγὼ πρόσκληση ἀκόμα δὲν κατώρθωσα ν' ἀπαντήσω, ἀπὸ τίς ἄλλες μου ἀσχολίες· ἐλπίζω νὰ τὰ καταφέρω τίς ἡμέρες αὐτές¹⁰.

Στὸν πάντα πολυχαπημένο πατέρα σου καὶ στὴ μητέρα σου τοὺς πιὸ ἐγκάρδιους χαιρετισμοὺς — καὶ στοὺς φίλους ποὺ μὲ θυμοῦνται.

Πάντα πρόθυμος μὲ τὴν ἐξαιρετικὴ μου ἀγάπη.

ΠΑΛΑΜΑΣ

Δὲν τὸ ξαναδιαβάζω τὸ γράμμα μου.

Βγάλτο πέρα ὅπως ἔπος καὶ μὲ τὰ λάθη του.

III

10.6.28

Ἀγαπητέ μου

Ὁ Henry Bidou ἐπραγματοποίησε τὴν ὑπόσχεσή του. Στὸ τεῦχος ποὺ ἦρθε τελευταία τῆς Revue de Paris (1 Juin) βρίσκονται μέσα στὸν ἰδιαίτερο κύκλο τῆς ταχτικῆς του κριτικῆς «Parmi les livres» 2^{1/2} σελίδες γιὰ μένα ἀπὸ τὴν ἀφορμὴ τοῦ γαλλικοῦ μεταφρασμένου «Δωδεκάλογου»²⁰. Μιὰ ματιὰ κριτικὴ, ἀρκετὴ στὸ γυμνασμένο μάτι τοῦ σωστοῦ ἀπροκατάληπτου κριτικοῦ γιὰ νὰ καταλάβῃ τί τρέχει. Μὲ τιμᾶ καὶ μὲ συγκινεῖ καὶ μοῦ θυμίζει ἀκόμα τὸ ὄραϊο ἐδῶ καὶ τριάντα ἀπάνου κάτου [χρόνια] ξάφνισμα τοῦ Jean Moréas στὴν «Cosmopolis» ἕνα ἐπιβλητικὸ τρίγωνο περιοδικὸ τῆς ἐποχῆς, ὅταν ἔγραφε γιὰ τοὺς «Ἰαμβοὺς καὶ Ἀνάπαιστους»²¹. Ὑποθέτω πὼς θὰ μπορῆ καὶ αὐτὸ νὰ συντελέσῃ στὸ νὰ εὐκολύνῃ μιὰ ἐπαφὴ δικαιότερη ἐνὸς ἐπαρχιώτη νεοέλληνα ποιητῆ μὲ τὴν πλατεία αὐτὴ εὐρωπαϊκὴ ἀτμοσφαῖρα, σχετικὰ μὲ τὴν ὑπόθεση ποὺ τόσο ἐνδιαφέρει τὴν ἀμετρὴ μεγαλόκαρδη πρὸς ἐμένα συμπάθεια, τὴ δική σου καὶ τοῦ εὐγενικώτατου πατέρα σου.

Ἐκρίνα σωστὸ νὰ σοῦ ἀναφέρω τὸ πράγμα μὲ τὴν ἰδέα πὼς θὰ σ' εὐχαριστήσῃ.

Καὶ μένω πάντα φίλος σου καὶ χρεώστης σου

Κ. ΠΑΛΑΜΑΣ

Ἐνας ἀπὸ τοὺς συνεργάτες τῆς Revue de Paris εἶναι καὶ ὁ ἀμειλικτος κύριος Φωσιαντῆς²².

IV

29.1.29

Ἀγαπητέ μου Γιώργε

Χτὲς βράδι τὴν ἔλαβα τὴν ἀπροσδόκητη, τὴν εὐγενικὴ, τὴ χαροποιὰ σου προσφορά²³. τί νὰ σοῦ πῶ; Μὲ κατασυχίνησε. Πῶς μοῦ ἦρθε ἄθελα ἕνας στίχος τοῦ Οἰγκὼ σὲ κάποιον του ὕμνον πρὸς τὴ γυναῖκα του, ὑποθέτω· δὲν τὸν θυμοῦμαι ἀκριβῶς· μὰ θέλει νὰ πῇ ἀπὸ τὰ φτερά τοῦ κίρκου ἄσπρα πούπουλα θὰ πέφτουν. Καὶ στοχάζομαι: ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τοῦ Κατσιμπαλή τέτοια λόγια θὰ βγαίνουν γιὰ τὸν ταπεινὸ ποιητῆ. Τέτοιες σελίδες σὰν αὐτὲς μὲ ἀνταμείβουν γιὰ ἔλα. Μόνο πὼς μὲ τρόμαξες λιγάκι ἀναφέροντας μὲ τόση ἀγανάχτηση ἄγριες χτυπιὲς καὶ ἀνανδρα κατασυκοφαντήματα. Καλὰ καλὰ δὲν ἔφτασαν ἀκόμα ἴσα μ' ἐμένα, γιὰτὶ κρατῶ ἔλη μου, τὴν ὅποια, ἀκεραιότητα ἴσα μὲ τώρα. Τί διάβολο! Περισσότερο κακὸ ἀπὸ τὸ νὰ μὲ λογαριάξουν γιὰ μέτριο ἢ γιὰ κακὸ ποιητῆ μπορῶ νὰ πάθω;

Ὁ Γκαίτε εἶχεν αἰσθανθῆ περισσὴ εὐχαρίστηση διαβάζοντας μεταφράσεις ἔργων του, γαλλικῆς· τὸ λέει καὶ σ' ἕνα του ποίημα: τοῦ φάνηκε πὼς ξανάνθισαν βαλμένα στὸ νεοδὸ κάποια λουλούδια του ποὺ κόντευαν νὰ ξεραθοῦν στὸ χέρι του. Χωρὶς νὰ εἶμαι οὔτε μ' ἕνα τέταρτο τοῦ Γκαίτε ἴσως, φαίνεται πὼς ἀνάλογη χαρὰ μοῦ φέρνουν τέτοιοι λόγοι, σὰν

τοὺς δικούς σου, γιὰ μένα· καὶ μάλιστα ἀπὸ σένα. Γιατί καὶ ἡ ὀξυδερκέστερη κριτικὴ μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς, πηγάζει, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, ἀπὸ τὴν καρδιά. Ἔχω ὡς τὰ τώρα, ἐκτὸς ἐκπὸ χίλια σου ἄλλα πολὺτιμα δείγματα, δυὸ γραπτὰ σου ντοκουμέντα: τὸ τελευταῖο σου γιὰ «τὸ παιδί»²²· κ' ἓνα σου γράμμα, δὲν ξέρω ἂν τὸ θυμᾶσαι, ἀπὸ τὸ Παρίσι, νομίζω· μιὰ σοφὴ σου ὑποθήκη, ἐνὸς νέου θαυμαστῆ πρὸς τὸν ποιητὴ πού δὲν εἶναι πιά νέος. Μὲ τὸ δικαίωμα τῆς φιλίας καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ ὑποδήλωνες στρογγυλὰ τί περιμένει ἀπὸ μένα ὁ κόσμος, — πού μὲ προσέχει, ἐννοεῖται, — καὶ παραμερίζοντας τὰ ἐν τῇ μεταξύ, σταματοῦσες στὰ κύρια: Στὸ *Τραγούδι τοῦ Καραϊσκάκη*... Ἄλλοίμονο! τὸ προσμένει καὶ ὁ Πλαστήρας. Μὰ ὁ δρόμος πού περνάει ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι πάντα ἴσος, γραμμῆ· ἔχει στροφογυρίσματα πού καμιά φορά μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ἐπικίνδυνα...

Τὸ μοτίβο τὸ παιδολατρικὸ θὰ τὸ βρῆς ἀκόμα καὶ στοὺς «Δειλοὺς καὶ σκληροὺς στίχους». Τοὺς προσμένω ἀκόμα ἀπὸ τὴν Ἀμερική. Καὶ «Ὁ πρῶτος Λόγος τῶν Παραδείσων» εἶναι ἡ σταματημένη — μὰ χαρακτηριστικὴ πάντα προσπάθεια νὰ φέρω στὴν ἀποκορύφωση μυθολογικὰ ὅ,τι συντάραξε παθητικὰ τὴν παιδολάτρισα διάθεσή μου. Ἄνισως θὰ κριθῶ ποτὲ ἀξίος νὰ μ' ἐξετάζουν κ' ἐμένα μὲ τὸ δικό σου τὸ σύστημα, ξεχωρίζοντας πρῶτα τίς λογῆς κυριαρχοῦσες ἐμπνεύσεις τῆς φτωχῆς μου τέχνης, — ὁ θάνατος, ἡ ἀγάπη, ἡ γυναίκα, ἡ πατρίδα, ἡ ἰδέα τοῦ θεοῦ στὴν ποίηση τοῦ Παλαμά, — ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀξιωματικὰ κεφάλαια, στοχάζομαι πῶς θὰ εἶναι: «Ὁ Μῦθος στὴν ποίηση τοῦ Παλαμά.» Πῶς θέτω τὴν τελευταία σφραγίδα στὰ διάφορα μοτίβα μου, μυθολογικὰ. Ἐξὸν ἀπὸ τὸ «Δωδεκάλογο» καὶ τὴ «Φλογέρα», κοίτα: «Ἡ Ἡλιογέννητη» τῶν «Τραγουδιῶν τῆς Πατρίδος» καὶ τῶν «Βωμῶν». Ἡ Φοινικιά, ὁ Ἀσκραῖος, οἱ Ἀλυσοῖδες, ἡ «Παιδοῦλα στὸν Ἰάφο τοῦ Μπότσαρη», καὶ ἄλλα: ἀπὸ τὰ νεανικά μου «Νιάτα τῆς Γιαγιάς» ἴσα μὲ τὰ περισσότερα τῶν «Βωμῶν». Αὐτὲς «Οἱ ἑκατὸ φωνές» ἔχουν μιὰ μυστικὴ ἐνότητα.

Ἄλλὰ μοῦ φίνεται πῶς ἀρχίζω νὰ κοκκορεύομαι ναρκισσικά. Ἄλλως τε αὐτὰ θὰ εἰπωθοῦνε — ὅσο νερὸ σηκώνει ἡ αὐτοκριτικὴ — στὴν «Ποιητικὴ μου». Δὲν ἔχω παρὰ [νὰ] ξαναπῶ τὴν ἐξαιρετικὴ καὶ τὴν ἀσύγκριτη συγκίνησή μου ἀπὸ τὸ διάβασμα τῆς — πόσο μεγάλης γιὰ μένα — μελετοῦλας σου. Καὶ νὰ σὲ φιλήσω. Στὸν κύριο, στὸν πατέρα Κατοίμπαλη τοὺς χαιρετισμούς μου, ἐγκάρδια, βαθύτατα.

Κ. ΠΑΛΑΜΑΣ

Ἄν βλέπης τὸν Πάνο²⁴, χαιρέτη τον ἀπὸ μέρος μου.

V

23.3.29

Ἀγαπητέ μου

«Ὁ Παλαμάς καὶ τὸ σπίτι»²⁵ εἶναι: περιττὸ νὰ σοῦ τὸ γράψω — ὄχι μόνο περιττό, μὰ καὶ κάπως δύσκολο — πῶς καὶ πόσο μὲ συγκίνησε, ἀκόμη καὶ μὲ τὸ προβληματικὸ τετράστιχο πού τοῦ ἔβαλες κορώννα στὸ ἐξώφυλλο. Ξαναβλέποντας τοὺς στίχους μου ἀπάνου στοὺς ὁποίους θεμελιώνεις τὸ λόγο σου μοῦ φάνηκε σὰ νὰ μοῦ πρόσφερνες φτωχολούδα τοῦ περιβολιοῦ μου μπουκεταρισμένα φιλόκαλα μὲ τὸ χέρι σου. Καὶ ἡ θεωρία σου πῶς πρῶτα χρειάζεται ὁ Παλαμάς μονογραφίες ὅσο νὰ κατασταθῆ δυνατὴ μιὰ ὀλογραφία γιὰ τὴν ποίησή του (ἀφοῦ βρίσκονται ἄνθρωποι νὰ τὴν προσέχουν καὶ νὰ τὴ συμπαθοῦν), ὀρθή. Καὶ ἀλήθεια, ἢ διαδοχικὰ ἢ παράλληλα, χρειάζονται μιὰν ἀνάλυση καὶ μιὰ σύνθεση. Ἡ πρώτη, καὶ χωρὶς τὴ δεύτερη, ἀναγκαῖο πάντα καλὸ καὶ κυρίως γιὰ νὰ στηριχθῆ σὲ κάποια θεμέλια, οἰκοδομημένη, ἢ δεύτερη. Ἔτσι ἀπὸ τὸν κριτικὸ μπορεῖ νὰ συστηματοποιηθῆ ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀσυστηματοποίητος φιλόσοφος πού εἶναι ὁ ποιητὴς. Καὶ μόνο πῶς ἐμφανίζονται: στὸ στίχο μου ἡ γυναίκα, ἡ πατρίδα καὶ ὁ θάνατος καὶ ὁ μῦθος (δὲν ξέρω ἂν τὴν πρόσεξες τὴν τελευταίαν αὐτὴ πηγὴ), θὰ εἴτανε διασκεδαστικὰ θέματα γιὰ μιὰ θετικὴ — καὶ ὄχι ἀεροθατικὴ — κριτικὴ ἐργασία.

Ἡ τελευταία σου ὑποσημειωματικὴ τσεκουριά γιὰ τὸν Ψυχάρη, γερή. Γιατί, μὰ τὴν ἀλήθεια, ἀρχίζω κ' ἐγὼ νὰ πιστεύω πῶς, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, ἄνθρωπος καὶ ευκοφαντικὴ θὰ μποροῦσε νὰ χαρακτηρισθῆ ἢ ἐπικριτικὴ τῶν διαφόρων ψυχαραποστολάκηδων γιὰ λογα-

ριασμό μου. Ὅτι ἔχει ἀνάγκη τὸ ἔργο μου ἀπὸ κάποιαν ἐπιφύλαξη, κ' ἐπίκριση τέλοσ πάντων, τὸ ἐννοῶ, καὶ θὰ μπορούσα καλύτερ' ἀπ' αὐτοὺς ἐγὼ νὰ τὸ κάμω, πού κάτι ξέρω κι ἀπὸ τὰ ἐλαττώματά μου. Θὰ εἶδες καὶ τὸ γαλλικὸ κείμενο τοῦ Ψυχάρη «Costi[s] Palamas»²⁶, συντομώτερο κάπως, μὰ καὶ χειρότερο σὲ μερικὰ ἔπου ντρέπεται νὰ τὰ πῆ ρωμαϊκά²⁷, τὰ λέει γαλλικά· καὶ ὅ,τι δὲν περνᾷ στὰ ρωμαϊκά, τὰ γράφει φράγκικα· νέον εἶδος ἀδιαντροπιάς.

Διάβασα σ' ἓνα ἀπόκριμα καὶ τὸ ἄρθρο τοῦ μυστικοῦ Lumen²⁸ στὴν «Πατρίδα». Δυστυχῶς δὲ βλέπω ἄλλην ἐφημερίδα ἀπὸ τὸ «Ἐλ. Βῆμα» καὶ τὴν «Ἐστία». Φαίνεται πὼς καὶ τὰ δύο φύλλα δὲν καταδέχονται νὰ μαγαρίσουν τίς στήλες των οὔτε μὲ ἀπλὴ ἀναγγελία καὶ μιᾶς ὁμιλίας πού γίνεται στ' ὄνομά μου. Τὸ βεβαιώθηκα καὶ ἀπὸ τὴ Λιλή Ἰακωβίδη. Δὲν ἐγνώριζα τίποτε πού καὶ πότε θὰ μιλοῦσε κι αὐτή²⁹. Μάλιστα ἡ κόρη μου πού ἤθελε νὰ τὴν ἀκούσῃ, δὲν κατώρθωσε νὰ μάθῃ ἀκριβῶς τίποτε, κι ἔταν ἀπὸ τὴν Παν[επιστημιακῆ] Λέσχῃ ἔφτασε, καθὼς τῆς εἶπαν, στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, θὰ εἶταν ἀργά. Μιλοῦσε κάποιος... ὀδοντογιατρός. Ἄς εἶναι· ἡ Ἰακωβίδη λοιπόν, πού ἔτυχε νὰ τὴν ἰδῶ προχτές — μού εἶπε πὼς καὶ τὸ «Ἐλ. Βῆμα» καὶ ἡ «Ἐστία» πού πῆγε στὰ γραφεῖα των μιὰν ἀπλὴ ξερὴ ἀγγελία πὼς θὰ μιλοῦσε, τὴ βάλανε στὰ παλιοπάπουτσά τους. Τὸ διάβολο εἶδος πιστοποιητικὰ χρειάζονται γιὰ νὰ γίνουν δεκτὰ στὰ φύλλα τους τέτοια πράματα! πληρωμή, ἢ πιστοποιητικὰ ἰδιαίτερα; Ἄς εἶναι· δὲν ἀξίζει νὰ γίνεται λόγος. Μόνο θυμοῦμαι πὼς καὶ μιὰ ἀπλὴ γυναίκα, μονάχα μὲ τὴν εὐαισθησίᾳ τῆς τῆ γυναίκειᾳ, κάποτε βλέπει τὸν ποιητὴ φωτεινότερα ἀπὸ τοὺς ἐπαγγελματίες κριτικάστρους (κατὰ τὸ ποιεῖστρούς). Τὸ στηρίζω, κυριώτατα, σ' ἓνα γράμμα πού ἔγραψε κάποτε μιὰ κοπέλλα ἀπὸ τὴ Λιγούδιστα ταπεινὴ στὴν ὕψηλὴ μέσα στὴν Ἀθήνα κριτικοφάνεια τοῦ Ἄλκη Θρύλου³⁰ πού εἶχε τὴν εὐγενῆ καλωσύνη νὰ μού τὴν [γρ. τὸ] στείλῃ, ἐπὶ ἐπιστροφῇ, ἢ κυρίᾳ Ἐλένη Νεγρεπόντη. Τῆς τὸ ἐπέστρεψα τὸ γράμμα, ἀφοῦ εἶχα τὴν συγχωρητέα ἀδιακρισία νὰ ἀντιγράψω τὸ ἀφορῶν με μέρος.

Ὁ ποιητῆς σ' εὐχαριστεῖ καὶ προσκλίνεται στὴ μεγάλη σου καρδιά συγκινημένος.

Κ. ΠΑΛΑΜΑΣ

Ἄργα πολὺ ἀπὸ ἓνα σημεῖωμα τῆς Νέας Ἐστίας καί, τὴν παραμονή, ἀπὸ ἓνα λόγο μιᾶς κυρίας, ἔμαθα τὸ θάνατο τοῦ Ζυγομαλά³¹. Τί εὐγένεια, τί καλωσύνη, καὶ τί συμπάθεια πού σκόρπιζε! Ἀχώριστη ἢ ἐνθύμησή του ἀπὸ δύο ἰδανικά γιὰ μένα. Τὸν Περικλῆ Γιαννόπουλο³², καὶ τὸν πατέρα σου.

Κ. Π.

VI

20.9.29

Ἀγαπητέ μου Γιώργο

Θὰ μού κάμῃς τὴ χάρη νὰ διαβιδάσῃς ἐσὺ τὰ φτωχά μου ἐγκάρδια εὐχητήρια στὸν ἀγαπημένο μας πολῦτιμο Πατέρα σου πού πάντα στὴν ἐνθύμησή του δὲν ξέρω γιατί μένω μὲ γυρτὸ κεφάλι, καὶ νὰ τοῦ εὐχηθῆς κι ἀπὸ μέρους μου, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς αὐριανῆς γιορτῆς του, χρόνια πάντα κρατερὰ.

Καὶ μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴ πρὸς τοῖς ἄλλοις θυμήθηκα τέλος πάντων πού βρίσκεται ἡ λέξη σκοτεινάγρα πού σοῦ κάθησε στὸ στομάχι. Ζαλισμένος ἀπὸ τὸν αἰθέρα τῆς φιλοσοφικῆς κριτικῆς τοῦ φίλου μας³³ εἶχα χάσῃ τ' αὐγὰ καὶ τὰ πασχάλια. Κόντεψα νὰ σοῦ περάσω γιὰ δημιουργὸς τῆς λέξης πού θὰ ἤμουν τότε ἰσόπαλος μὲ τὸν μακαρίτῃ τῆς λέξης Μελαχρινό. Βρίσκεται λοιπόν ἡ λέξη στὸν «Ἐρωτάκριτο», καὶ μάλιστα σ' ἓνα χαριτωμένο δίστιχο :

Κ' ἡ σκοτεινάγρα τοῖ φλακῆς, τοῦ λογιανοῦ ἢ κρυγιότη
Πολλὰ ἀσκημῆ ἐκάμασι τὴν ὁμορφῆ τοῖ νύστη.

Πάντα πρόθυμος ὁ ταπεινὸς σου φίλος

ΠΑΛΑΜΑΣ

VII

19.7.29

Ἀγαπητέ μου

Ὁ Βισάνθης²⁴ μοῦ ἐπέτρεψε τὸν Τάφο μεταφρασμένο ἀπὸ τὸ Μιχάλαρο²⁵. Εἶναι ἀνάγκη νὰ σὲ ἰδῶ καλύτερα πρὶν σοῦ τὸν στείλω νὰ τοῦ ρίξῃς μιὰ ματιά, γιὰ κάποιες λεπτομέρειες ποὺ μοῦ γράφει στὸ γράμμα του. Θὰ σὲ παρακαλέσω λοιπὸν, ἂν δὲ βαρύνεσαι, νὰ λάβῃς τὴν καλωσύνη νὰ πέταχτῆς ὡς τὸ φτωχικὸ μου, θὰ εἶμαι περιμενοντάς σε τὸ δαιρινό, ὑποθέτω, ἀπὸ κύριο Σάββατο, Κυριακῆ, Δευτέρα κτλ. ὅποια ὥρα σοῦ εἶναι βολικῆ. Εἶμαι ζαλισμένος καὶ ἤθελα νὰ βρισκόμουνε πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα.

Μὲ ἔλη μου τὴν ἀγάπη καὶ τὸ χρέος μου πρὸς ἐσένα,

ΠΑΛΑΜΑΣ

VIII

1.8.29

Ἀγαπητέ μου

Σὲ παρακαλῶ πολὺ, ἂν σοῦ εἶναι εὐκόλο, στείλε μου δυὸ πληροφορίες:

1) Πότε πέθανε ὁ Τάκης Ταγκόπουλος²⁶; δὲν ἔχω πρόχειρο τὸ φύλλο τῆς ἐφημερίδας ποὺ εἶναι ὁ λόγος μου.

2) Ποιὰ εἶναι ἡ διεύθυνση στὸ Παρίσι τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἐμπειρίκου, τοῦ ποιητῆ²⁷;

Μὲ συμπαθῆς, μὰ θὰ μὲ ὑποχρεώσης.

Κ. ΠΑΛ.

IX

Ἀθ. 15 Αὐγούστου 1929

Ἀγαπητέ μου Κατσιμπαλη

Δεχτήκαμε χτές τὸν κύριο καὶ τὴν κυρίαν Καστρινοῦ²⁸. Καλὴ ἐντύπωση, βέβαια, μοῦ ἔκαμε τὸ ζεῦγος. Ἡ ὁμιλία μας ἐγκάρδια. Ἡ Ναυσικά²⁹ τοὺς περιποιήθηκε χωριστά. Φαίνεται πὺς ἀπὸ τὴ συνηθισμένη τῆς προθυμία — ἴσως καὶ ἀπὸ σὲ φερμένη — θὰ ἔχη ἀναλάβει νὰ τοὺς κἀνῃ κάποιες σχετικὲς εὐκολίες, εἰκόνας κτλ., γιὰ τὸ ἀποφασισμένο πανηγυρικὸ μου τεῦχος. Μοῦ εἶπε ὁ κ. Καστρινοῦς πὺς σὲ εἶδε· αὐτὸ μ' ἐνδιέφερε περισσότερο· τοῦλάχιστο ἀπὸ τὰ λόγια του ἔνοιωσα πὺς μείνατε σύμφωνοι, ὡς πρὸς τὸ χαρακτήρα δηλαδὴ ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ λάβῃ τὸ πανηγυρικὸ καὶ εἶχα κάπως ἠσυχάσει.

Αὐτὰ ἀπλοϊκὰ καὶ προσιμακὰ. Τὸ κύριο εἶναι κάτι ἄλλο. Εἶχα πάντα μέσα μου κάποια ἐνόχληση περισσότερο παρὰ εὐχαρίστηση ἀπὸ ἄλλην αὐτὴ τὴν ἱστορία. Τὰ ἐβάλα πάντα μὲ τὴ βραδύτητα τοῦ μυαλοῦ μου ποὺ μὲ κἀνει πάντα νὰ παίρνω ἀποφάσεις βιαστικὲς ποὺ ὕστερα βλέπω πὺς δὲ στέκουν. Δὲν ἀμφιδέλλω πὺς τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ τοῦ πανηγυρικοῦ τεύχους τὴν ἐκίνησε στὸ Κáιρο ἡ ἀπορία, τὸ ξάφνισμα, ἴσως ἡ ἀγανάχτηση ἐνὸς καλοῦ φίλου, τοῦ Γ. Προξένου στὸ Κáιρο κ. Ξ. Στελλάκη³⁰, καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του. Ἔλαθε τὴν ἐντύπωση πὺς στὸ πανηγυρικὸ τοῦ Καθάφη³¹, ὁ ποιητῆς αὐτὸς παρουσιάζοταν «μεγαλύτερος» ἀπὸ μένα· κάτι ποὺ βρίσκονται καὶ ἄνθρωποι νὰ τοὺς παραξενεύῃ· πρέπει κανεὶς νὰ δικαιθάνεται πὺς μεταξὺ δυὸ πραγμάτων ὁλωσδιόλου ἀνόμοιων σύγκριση δὲ μπορεῖ νὰ ὑπάρχῃ. Καὶ βέβαια στὴν ἐπιρροὴ τοῦ Στελλάκη θὰ χρωσιέται κατὰ μέγα μέρος καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν φίλων μου (ποιῶν φίλων;) τοῦ Καίρου γιὰ τὸ δίπλωμα καὶ τῆς δικῆς μου τῆς δόξας. Τί διάβολο! θὰ πρεπε νὰ μένω ἀδικημένος; Ἐγραψε λοιπὸν πρὸς ἐμένα, γιὰ τὴ διάθεσιν τοῦ κ. Καστρινοῦ, τὰ δέοντα. Ἐδῶ ἔρχεται ἡ τεμπέλικη ἀπεριοκεψία μου. Τοῦ ἀπαντῶ σὰ νὰ μὴ μὲ πειράζῃ ἢ εὐγενικῆ αὐτὴ διάθεσιν, βέβαια, καὶ σὰ νὰ τὴ δέχομαι· εὐχαρίστως, μὲ τὴ σκέψη μου πάντα νὰ τοῦ ζητήσω νὰ μοῦ στείλῃ καὶ τὸ τεῦχος τοῦ Καθάφη. Ἐκατάλαβες; ἀνάποδα σκέφθηκα· πρῶτα ἔπρεπε νὰ ἰδῶ τὸ τεῦχος καὶ ὕστερα νὰ δώσω, ἢ ὄχι, τὴ συγκατάθεσίν μου.

Ὁ κ. Καστρινοῦς εἶχε τὴν εὐγένειαν ἢ τὴν ἀφέλεια νὰ μοῦ φέρῃ μαζί τὸ καθαφικό

πάνθεο. Μετὰ τὴν ἀναχώρησή του εἶχα τὴν περιέργεια καὶ τὴν ὑπομονὴ νὰ τὸ διεξέλθω. Ξέρεις πόσο εὐκολα συμπαθῶ (συχνὰ θὰ ἐδυσφόρησε γι' αὐτό) καί, ἀκόμα, καὶ δηλώνω τὴ συμπάθειά μου. Καὶ ἂν δὲν ἐμεσολαθοῦσαν κάποια περιστατικά, στὰ περσομένα, μεταξὺ μου καὶ τῶν ὑπερθαυμαστῶν τοῦ Καβάφη, θὰ μπορούσα, ἂν εἶχα πρόσκληση, ν' ἀφιερῶσω κ' ἐγὼ τιμητικές, ποιὸς ξέρει! γραμμὲς γιὰ τὸ ἔργο του. Μὰ ἐδῶ συμβαίνει, κάτι ἄλλο, πολὺ διαφορετικό. Τὸ τεῦχος αὐτὸ εἶναι ἓνα μεγαλοφασκέλωμα ὁμαδικό, ἐπιδεξιότατα πλεγμένο, ποὺ ἀπευθύνεται πρὸς ἐμένα, κυριώτατα καὶ φυσικώτατα, ἂν καὶ κανεὶς δὲν καταδέχεται νὰ μὲ εἰπῇ, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὅλη ἀνεξαίρετα τὴ νέα ἑλληνικὴ ποίηση. Ὁ Σολωμὸς μιὰ φορά ἀναφέρεται, καὶ ἄσ' τὸ πλευρὸ τοῦ Καβάφη, ὡς ἴσος πρὸς ἴσον. Κ' ἐγὼ ἄλλη μιὰ φορά καὶ μὲ ἄλλους συναδέλφους ἀξεχώριστα, ὡς ποιητὴς τῆς ντουζίνας, ἀνάξιος λόγου ἀναμασσητῆς γαλλικῶν λυρικῶν τῆς ντουζίνας κ' ἐκείνων. Ὁ Καβάφης δὲν εἶναι «μεγαλύτερός μου» ποιητῆς, ἀπλουστάτα, γιατί ἐμεῖς δὲν ὑπάρχομε· εἶναι ὁ μέγας, ὁ μόνος ὁ μοναδικός, καὶ ἀπ' αὐτὸν πηχίζει ἡ Renaissance, ἡ Ἑλληνικὴ Ἀναγέννηση. Μὰ; ἔφερε τὴν ποίηση, τὴ γλῶσσά τῆ σκέψη, τὸ στίχο, τὴν τέχνη. Ὁ δημοτικισμός, κολοκύθια! Θὰ τὰ εἶδες ὅλα αὐτά, μὲ σκέτω. Καὶ θαυμάζω τὸ στωϊκισμό σου.

Καταλήγω. Δὲν ἔχω καθυπερθεῖ με κανένα κανενὸς εἶδους περιοδικὸ νὰ παρουσιάσθω παίρνοντας ἀξίωση καὶ πῶς καμιά κανενὸς εἶδους. Οὔτε ὡς ἀντιφασκέλωμα τοῦ Καβάφη, οὔτε ὡς οὐρὰ τῆς δόξας του. Δὲν ἐννοῶ νὰ συνταραχτῇ με κανένα τρόπο ἢ μακαριότης τῶν Ἀλεξανδρινῶν, τῶν Καίρινῶν καὶ τῶν παναιγυπτίων πέρα ὡς πέρα πὼς ἔχουν καὶ πὼς κατέχουν τὸ μοναδικὸ τῶν αἰώνων ποιητῆ. Νούμερο 2 μεγαλωσύνης ἔστω, καὶ μὲ χιλίους δυὸ κινδύνους πάντα νὰ πέσω στὰ θυμιατὰ καλοπροαίρετων λογιῶν φίλων ποὺ τότε ὠραία τώρα τελευταία τοὺς θυμήθηκες μὲ τὰ ἀπαραίτητα «Ὁ Παλαμᾶς ἔκλεισε στὴν ψυχὴ του τὴν Ἑλλάδα», καὶ τὰ τέτοια θαυμαστικά νεροκολόκυθα, ὄχι! Οὔτε καὶ τὰ πιστοποιητικά καλῆς καὶ ἀμέμπτου διαγωγῆς τῶν ἀρμοδίων Ἀρχῶν χρειάζομαι. Ἄς τὸ χαίρεται ἑλοκληρωτικὸ ἀκαταμέριστο τὸ κλέος του ὁ νέος αὐτὸς Καλλιμάχος, καθὼς κάποιος πολὺ φειδωλὰ τὸν ὀνομάζει, ἐκεῖ ποὺ ὁ βοϊδοκέφαλος φίλος μας ὁ Dieterich⁴², ὑπερθεματίζοντας, τὸν ἀποκαλεῖ Γκαίτε⁴³! Δὲν εἶμαι οὔτε Πάτσης, οὔτε Μερκούρης, οὔτε Χρηστομάχου⁴⁴, ἀδυνατῶ δυστυχῶς νὰ θέσω ὑποψηφιότητα καὶ νὰ βγάλω κάλη για ποιητῆς. Εἶμαι ὅ,τι εἶμαι, καὶ μ' ἐσένα μονάχα. Μόνον τὸ μυαλὸ ἐνὸς Ψυχάρη φαντάστηκε νὰ μοῦ παραβγῇ στίς ἐκλογὰς γιὰ τὸ Νόμπελ! Δὲ θέλω τίποτε πιά ν' ἀκούσω γιὰ τὸ πανηγυρικό. Γράφω καὶ τοῦ Στελλάκη. Ἄν νομίζης πὼς εἶναι ἀργά καὶ πὼς τὸ τεῦχος πρέπει νὰ βγῇ ἢ δὲ μπορεῖ νὰ μὴν ἐβγῇ, δὲ φροντίζω. Δὲν ὑπάρχω γι' αὐτό.

Τὸ κεφάλι μου βρῖσκεται σὲ κατάσταση ποὺ δὲ μπορεῖ τίποτε νὰ καταπιαστῇ, χωρὶς νὰ κουραστῇ σὲ λιγάκι.

Χτὲς εἶταν ἐδῶ ὁ φίλος Βεζανῆς⁴⁵. Βαστᾶ στὴν τσέπη του ἀντιγραμμένο ἀπὸ σένα τὸ Θωμᾶ⁴⁶. Μὲ συγκίνησαν ὅλος σου αὐτὸς ὁ κόπος καὶ ὁ τρόπος ποὺ τὸν ἔκαμες νὰ τ' ἀκούσῃ τὸ ποίημα. Τὸ ποίημά μου αὐτὸ εἶναι ἀπὸ τὰ πλέον εὐτυχισμένα καὶ τὰ χαρκατηριστικώτερα τοῦ ἔργου μου. Μὲ παρεκάλεσαν ὁ Βεζανῆς καὶ μιὰ καλὴ παιδοῦλα ποὺ ἔτυχε νὰ εἶναι παρούσα, νὰ τὸ διαβάσω. Καὶ διαδάζοντάς το, αἰσθάνομαι μαζί τὴν ἀνάγκη καὶ τῆς κριτικῆς ἐρμηνείας κάποιων στροφῶν μολονότι δὲν εἶταν καὶ ἀπαραίτητη τέτοια κριτικὴ γιὰ τὸ αἰσθημα ποὺ ξυπνᾶ τὸ ποίημα. Ἀλλὰ ἤμουνα στὸ στοιχεῖο μου, μὲ τὴ συνθετικὴ τῆς ποίησης αὐτῆς μαζί λυρικῆς καὶ δραματικῆς, συνεπτυγμένης, λακωνικῆς, καὶ μὲ τὴν ἀπουσία κάθε ρητορικῆς πλατυρρημοσύνης, γιὰ ὅσους ἀπὸ ποίηση καταλαβαίνουν. Μὲ συγχωρεῖς γιὰ τὸ μετριόφρονα ναρκισσισμό μου. Μὰ στοχάζομαι, ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς «Νέας Ὠδῆς τοῦ παλαίου Ἀλκαίου» στὴν «Ἀσάλευτη Ζωὴ» καὶ πολὺ πρίν, ἴσα μὲ τὸν καιρὸ τοῦ «Θωμᾶ» στοὺς «Σκληροὺς καὶ δειλοὺς Στίχους» καὶ ὕστερ' ἀκόμα, πόση καὶ ποιά μουσικὴ μὲ ὑποκείμενα μυθικά, ἱστορικά, μυθολογικά, στοχαστικά, καὶ πρόσωπα καὶ σύμβολα καὶ μονόλογοι ποὺ θὰ μπορούσαν στὸν ἄξιο παρατηρητῆ νὰ πνίξουν ἢ νὰ καταστήσουν ὠχρά, περιττά, τὰ καθαρικά μοτίβα... (Ἄν εἶναι τίποτε περιττὸ στὴν Τέχνη.)

⁴²Ὁλος πρόθυμος μὲ τὴν εὐγνωμοσύνη μου καὶ μὲ μιὰ κρυφὴ λύπη ποὺ κοπιάζεις γιὰ μένα.